

Henrik ja Laura Schwartzbergin sukuseura ry, sukkokous Helsingissä 6.8.2016

Laura Schwartzbergin elämä (1816 – 1885)

Esitelmä, Hannu Mustakallio

Vuonna 2011, erityisesti Rokualla pidetyssä sukkokouksessa, perehdyimme kantaisämme Henrik Schwartzbergin elämään. Silloin vietimme Henrikin 200-vuotisjuhlaa, olihan hän syntynyt Pyhäjoella vuonna 1811. Henrik vihittiin papiksi Turun tuomiokirkossa vuonna 1835. Sen jälkeen hän toimi ylimääräisenä pappina keskipohjalaisissa seurakunnissa. Näistä lyhytaikaisista kausista hänen palveluksensa Pyhäjärven seurakunnassa osoittautui kaikkein merkittävämmäksi ennen muuta siksi, että nuori pappi liittyi silloin heränneiden joukkoon. Henrik Schwartzberg asettui puolustamaan hallitusvallan painostustoimien kohteeksi joutuneita heränneitä. Niinpä hän toimi 1838 – 1839 käydyillä Kalajoen käräjillä syytettyjen todistajana.

Kalajoen käräjien loppuvaiheessa Pyhäjärven kappalaisen apulaisen elämään tuli Laura Katarina Stenbäck, ensin morsiamena, sitten aviopuolisona. Kysymys ei kuitenkaan ollut kahden nuoren kahdenkeskisestä rakastumisesta ja seurustelusta oman aikamme romanttisten ihanteiden mukaisesti. Tiellä kohti Henrikin ja Lauran avioliittoa oli merkittävä rooli myös suvuilla ja eräillä nuorilla herännäispapeilla, Henrikin taistelutovereilla.

Seuraavan esitykseni aiheena on esiäitimme Laura Schwartzbergin elämä. Käsittelen hänen sukutaustansa, avioitumistaan Henrik Schwartzbergin kanssa ja heidän perhe-elämäänsä, Lauran erilaisia rooleja sekä hänen vaiheitaan Henrikin kuoleman jälkeen.

Henrik ja Laura Schwartzbergin perhe

Henrik Schwartzberg s. Pyhäjoella 7.5.1811, k. Säräisniemellä 18.11.1857.

Laura Katarina o.s. Stenbäck s. Kuortaneella 22.2.1816, k. Iisalmella Vieremällä 24.12.1885. Vihittiin avioliittoon Vöyrillä 10.1.1839.

Lapset:

- Gustaf (Kusti) s. Sievissä 19.12.1839, kuoli Haapajärven kanttorina 11.12.1912. Puoliso 30.3.1864 Liisa Simelius s. Rantsilassa 7.4.1841, k. Haapajärvellä 31.10.1920.
- Lars s. Sievissä 9.3.1841, kuoli armovuodensaarnaajana Pulkkilassa 7.7.1865 naimattomana.
- Maria s. Perhossa 17.7.1842, k. Heinävedellä 17.6.1932. Puoliso 4.9.1872 Heinäveden kanttori Matti Malkki s. 29.6.1835, k. Heinävedellä 12.11.1910.
- Henrik (Heikku) s. Pyhäjärvellä Ol. 4.4.1844, kuoli Sotkamon kirkkoherrana 27.12.1913. Puoliso 8.1.1875 Johanna Ottelin s. Reisjärvellä 31.10.1853, k. Oulussa 17.12.1925.
- Johannes s. Pyhäjärvellä Ol. 15.2.1846, kuoli Kuopion kirkkoherrana (tuomiorovastina) 18.9.1915. Puoliso 17.8.1870 Hanna Rahm s. Heinävedellä 28.1.1853, k. Kuopiossa 6.12.1926.
- Jakob (Jaakko) s. Säräisniemellä 8.9.1848, kuoli (Oulun läänin) Pyhäjärven kirkkoherrana 20.1.1909. Puoliso 1.7.1874 Emma (Emmi) Maria Gummerus s. Kokkolassa 2.8.1841, k. Pyhäjärvellä 30.12.1926.
- Laura s. Säräisniemellä 1.11.1850, k. siellä 15.5.1851.
- Karl (Kalle) s. Säräisniemellä 25.4.1852, kuoli Sairalan asemapäällikkönä 16.1.1899. Puoliso 12.3.1885 Helena Katarina Malinen s. Kerimäellä 4.1.1855, k. Helsingissä 1.10.1910.
- Johanna (Hanna) s. Säräisniemellä 11.3.1854, kansakoulunopettaja Kaavilla, k. Helsingissä 8.9.1929. Puoliso 10.8.1880 kansakoulunopettaja Kaarlo Arvid Riihikallio (Riberg) s. Torniossa 11.10.1856, k. Helsingissä 23.2.1927.
- Josef (Jooseppi) s. Säräisniemellä 18.7.1857, k. Parikkalan kirkkoherrana 20.4.1923. Suomen Lähetysseuran lähetysjohtaja. Puoliso 4.1.1886 Agnes Selma Helena Lampén s. Kuopio 6.4.1867, k. Helsinki 5.2.1936.

Laura Katarina syntyi Kuortaneella helmikuun 22. päivänä 1816. Isä oli Kuortaneen kirkkoherra ja lääninrovasti Karl Fredrik Stenbäck, joka oli leskeksi jäätyään avioitunut toisen kerran. Uusi puoliso oli Lapuan kirkkoherran Johan Gummeruksen tytär Eva Maria. Tästä avioliitosta syntyi viisi lasta, kaksi poikaa ja kolme tytärtä: Johan Mikael eli Janne 1809, Lars Jakob 1811, Charlotta Fredrika eli Lotta 1813, Marie 1814 ja nuorimpana Laura 1816.

Stenbäckien suku oli isän puolelta suomalainen talonpoikaissuku, joka oli lähtöisin Liukun talosta Laihialta. Gummerusten suku puolestaan tunnettiin jo 1600-luvulta lähtien sukuna, jossa pappeus oli kulkenut polvesta polveen. Isäni pikkuserkku Raimo Pihkala, joka kuoli 2005, oli pappi kymmenennessä perättäisessä sukupolvessa, niin kuin hänen muistokirjoituksessaan todettiin (*Helsingin Sanomat* 28.9.2005).

On merkittävää, että Lauran äidin kautta sukumme liittyy Gummeruksiin. Yhteyksiä Schwartzbergien ja Gummerusten välillä solmiutui myöhemminkin, kun Henrikin ja Lauran Jaakko-poika – oman isoisäni isä Jaakko Schwartzberg, myöhemmin Mustakallio - meni naimisiin Emmi Maria Gummeruksen kanssa. Myös Johannes-pojan, Kuopion tuomiorovastin Johannes Schwartzbergin Rauna-tytär meni naimisiin Gummeruksen suvun edustajan eli Lauri Pihkalan kanssa, jonka koko kansa on tuntenut "Tahkona". Kolmaskin yhteys on: sukumme historiankirjoittajan Hannes Mustakallion vanhin tytär Laura meni naimisiin Gummeruksen kanssa.

Lauran ollessa seitsenvuotias isä Karl Fredrik siirtyi Kuortaneelta Vöyrin kirkkoherraksi. Samalla ympäristö vaihtui täysin ruotsinkieliseksi niin, että Laura ei avioliittoon mennessään enää osannut puhua suomea. Laura harrasti kotipappilassaan runojen kirjoittamista, mutta hän oli myös musikaalinen: soitti taffelipianoa ja säesti sillä lauluaan. Lauralla oli siis taiteellisia taipumuksia kahteenkin suuntaan. Niiden periytymistä voimme seurata polvi polvelta eteenpäin. Lauran luonnetta on kuvattu tyyneksi ja sulkeutuneeksi.

Vöyrin pappilan tyttäret saivat alkeisopetusta yksityiskoulussa läheisessä Vaasan kaupungissa, mutta myös Eva-äiti huolehti kotiopetuksesta. Opetuksen tavoitteena oli kasvattaa tyttäristä kelpo emäntiä edessä siintävään avioliittoon. Kaunokirjallisuutta tyttäret oppivat tuntemaan Lars-veljensä välityksellä, josta kehittyi huomattava kansallisen tason runoilija. Vanhemmat kasvattivat lapsiaan valistusajan hengessä kristillisiin tapoihin.

Vöyrin pappilan ilmapiiri muuttui voimakkaasti 1830-luvun puolivälissä, kun uskonnollinen herätys valtasi pappilan, ennen muuta sen nuorison. Herätyksen välikappaleena oli Lars, joka oli erään mielenosoitusryhtyksensä vuoksi erotettu yliopistosta ja vietti aikaansa Vöyrillä. Lars perehtyi Uuteen testamenttiin ja kehotti toisiakin lukemaan Raamattua. Oli luovuttava entisistä harrastuksista ja keskittyttävä elämään todeksi yksinkertaista uskoa.

Lars Stenbäckistä tuli sittemmin parin toverinsa kanssa niin sanottujen yliopistopietistien eli yliopiston piirissä vaikuttaneiden heränneiden johtaja. Hän tuli tunnetuksi erityisesti kirjallisesta taistelusta, jota hän kävi myöhemmän kansallisorunoilijamme Johan Ludvig Runebergin kanssa herännäisyyden luonteesta ja heränneiden suhteesta kulttuuriin. Lahjakas runoilija ei uuden uskonnollisen vakaumuksensa vuoksi enää halunnut kirjoittaa maallisia runoja.

Laura ei kuitenkaan heti kokenut Lars-veljensä tavoin uskonnollista murrosta. Vielä syksyllä 1835 Lauran ajatukset askartelivat hänen kirjoittamastaan kirjeestä päätellen yksinomaan ulkoisissa tapahtumissa. Hän ei aikonut vielä luopua värikkäistä leningeistä niin kuin heränneiden olisi kuulunut tehdä. *Hannes Mustakallio* arvelee elämäkertateoksessaan *Henrik ja Laura Schwartzberg* (1958), että Lauran herääminen "salattuun elämään Kristuksessa" tapahtui myöhäiskevällä tai varhaiskesällä 1836. Lotta-sisaren mukaan heillä oli siitä lähtien yhteiset uuden elämän ilot ja surut.

Vöyrin pappilassa puhjennut uskonnollinen herätys johti muun muassa pakanalähetyksen tukemiseen Ruotsin lähetysseuran välityksellä sekä Raamattujen levittämistyöhön. Lauran soittoharrastus sai uusia ulottuvuuksia, kun vanhojen soittokappaleiden rinnalle tulivat *Sionin virsien* ja *Halullisten sielujen hengellisten laulujen* sävelmien nuotit. Herätys johti myös muutoksiin sisarten ulkoasussa. *Hannes Mustakallio* kuvaa tätä muutosta (s. 52):

Muodin mukaisista tukkalaitteista luovuttiin. Hiukset kammattiin jakaukselle keskelle päätä ja letitettiin. Sormukset ja muut korut pantiin lähetyslaatikkoon. Vaatteista ratkottiin pitsikaulukset ja kirjavat osat. Niitä jopa poltettiin. Ulkoasu yksinkertaistui rinnan uskon käsityksen kanssa. Elämänsä loppuun Laura kantoi vaatimatonta kansan naisen pukua.

Laura Schwartzberg 1816 – 1885

Lauran sisaruksista Marie oli mennyt naimisiin jo vuonna 1834 isänsä apulaisen pastori Konrad Ottelinin kanssa. Veli Johan Mikael oli samoissa häjäjuhlissa kihlautunut Maalahden kirkkoherran Jakob Wegeliuksen Ulla-tyttären kanssa. He menivät naimisiin vielä samana vuonna. Johan Mikaelin Jenny-tytär meni aikanaan naimisiin Paavolan lukkarin Josef Simeliuksen kanssa, jonka pojanpoika oli arkkipiispa Martti Simojoki. Lotta-sisar puolestaan meni maaliskuussa 1838 naimisiin nuoren herännäispapin Lars Achrénin kanssa. Vöyrin pappilassa koettuihin suuriin muutoksiin kuului vielä, että isä Karl Fredrik Stenbäck kuoli huhtikuussa 1838, siis heti Lotan häiden jälkeen. Lars-veli oli vielä naimaton ja solmi avioliiton kahden vuoden kuluttua, vuonna 1840.

Laura oli melko yksinäinen molempien sisariensa mentyä naimisiin ja isänsä kuoltua. Tässä tilanteessa Lars-veli halusi rientää apuun ja tutustuttaa Lauran entiseen opiskelijatoveriinsa Henrik Schwartzbergiin, joka oli nyt pappina Pyhäjärvellä. Hyvänä tarkoituksena oli suositella Henrikiä Lauran sulhasehdokkaaksi. Lars ei välittänyt aikomuksestaan suinkaan ensimmäisenä tietoa itse Lauralle, vaan Lotta-sisarelleen. Lotta puolestaan joutui tiedosta järkytyksen valtaan, niin ettei osannut nukkua seuraavana yönä. Kysymys oli siitä, miten hienoluonteinen ja hyveellinen Laura voisi mennä naimisiin tuon Schwartzbergin kanssa, joka oli lähtöisin yhteiskunnallisesti alhaisista oloista - hänen isänsä oli ollut kruununtorppari – ja oli luonteeltaan vilkas ja ailahtelevainen, jopa rajua.

Vaikka Schwartzbergia suositteli sulhaseksi myös herännäispappi Nils Gustaf Malmberg, häneen suhtauduttiin Stenbäckien suvun piirissä varauksellisesti, niin kuin *Hannes Mustakallio* toteaa. Stenbäckit tunsivat Henrik Schwartzbergin rinnalla selvää ylemmyyttä. Lauralle olisi suotu toisenlainen aviomies.

Oman aikamme näkökulmasta on tärkeää huomata, ettei Lauralla itsellään ollut tässä naimishankkeessa ja sen valmisteluissa suurtakaan osaa. Valmisteluista huolehti ennen

muita Lars-veli. Myöskään *Hannes Mustakallio* ei Henrikin ja Lauran elämäkerrassa pysty lähdeaineiston puutteen vuoksi kertomaan oikeastaan mitään Lauran omasta suhtautumisesta Lars-veljen alulle panemaan naimishankkeeseen tai Henrikiin ennen heidän häitään. Vanhemman Lotta-sisaren holhoava ja kriittinen näkökulma jää hallitsevaksi. Oman aikamme termein voisimme puhua eräänlaisista ensi treffeistä alttarilla.

Me emme olisi kuitenkaan tässä, ellei Henrikin kosinta, jossa Lars Stenbäck ja Nils Gustaf Malmberg siis avustivat, olisi johtanut toivottuun lopputulokseen. Henrikin ja Lauran häät pidettiin Vöyrin pappilassa tammikuun 10. päivänä 1839. Pappila oli vielä Stenbäckien hallussa, kun leskiäidille ja myös naimattomalle Laura-tyttäreille oli myönnetty kaksi armovuotta edellisestä (1838) toukokuuta lähtien.

Henrikin ja Lauran häät olivat todelliset körttihäät. Lotta-sisar kirjoitti myöhemmin: "Lauran häät olivat suuret, oikeat pietistihäät." Kutsukirjeitä oli lähetetty säätyläisille ja talonpojille eri puolille Suomea Kajaania, Iisalmea, Sortavalaa ja Helsinkiä myöten. Oman kutsunsa olivat saaneet niin Sortavalan kappalainen Henrik Renqvist kuin herännäisjohtaja Paavo Ruotsalainen Nilsiästä. Nämä silloisen herännäisyyden johtavat hahmot eivät sittemmin kuitenkaan päässeet paikalle. Häävieraita tuli Etelä- ja Keski-Pohjanmaalta sekä Savosta, toisin sanoen nousevan herännäisyyden vahvoilta alueilta. Herännäispapeista heihin kuuluivat Jonas Lagus Ylivieskasta ja Nils Gustaf Malmberg Lapualta.

Häiden järjestelyt olivat vielä yksin eläneen Lars Stenbäckin käsissä. Varsinaista vihkitoitumista selostaa *Jenny Paulaharju* alkuperäisiin kuvauksiin nojautuen kirjassaan *Äitini suvun tarina*: "Vaatimattomaan mustaan pukuun pukeutuneena, silkkihuivi hartioillaan, tukka sileästi palmikoille kammattuna, hento Laura astui vihille vakavan sulhasensa rinnalla. Ei ollut nyt vaasalainen soittokunta antamassa tahtia nuorten askelille."

Ohjelmassa herätti huomiota, että häihin ei kuulunut enää entiseen pappiloissakin harrastettuun tapaan tanssi vaan seurojen pitäminen eli veisaaminen, raamatunluku, puheet ja rukoukset. Lotta-sisar kuvasi seuramenoa: "Hyvin elävää oli siellä; puheet ja laulut vuorottelivat." *Jenny Paulaharju* puolestaan kuvaa: "Näinä päivinä kaikuivat häätalon saleissa vain virsikirjan ja Siionin virsien sävelet. Kun virsi jollakin suunnalla lakkasi kuulomasta, niin jo alkoi veisuu kiiriä jostakin syrjäisestä huoneesta. Monet hyvät veisaajat aivan kilvan opettelivat toisiltansa uusia sävelmiä."

Häät eivät kestäneet vain yhtä päivää vaan kolmen päivän ajan, vaikka vieraat samalla osittain vaihtuivatkin. Myös seurojen väliajalla keskusteltiin "autuuden asioista" ja muista yhteisistä kysymyksistä. Juhlaväkeä painoivat eniten parhaillaan käynnissä olleet Kalajoen käräjät, siis heränneitä vastaan nostettu oikeudenkäynti, jossa sulhanen toimi syytettyjen todistajana. Syytteiden aiheena oli lähinnä luvattomien hartauskokousten pitäminen ja lähetystyön tukeminen.

Laura oli naimisiin mennessään varsin nuori, sillä hän täytti kuukausi häiden jälkeen vasta 23 vuotta. Henrik oli häntä vajaat viisi vuotta vanhempi. Laura muutti avioitumisen myötä Vöyrin pappilasta Oulun läänin Pyhäjärvelle. Hän sai myötäjäisinä yhden vuoden tulot Vöyrin kirkkoherran virasta, mikä paransi nuoren avioparin toimeentulon edellytyksiä huomattavasti. Lauralle oli kuitenkin henkilökohtaisesti merkittävintä, että hän sai toimitettua kotipappilastaan Pyhäjärvelle ennen muuta hänelle rakkaan pianon.

Pyhäjärvellä Laura joutui elämään supisuomalaisen kansan keskellä, mikä tuotti hänelle aluksi vaikeuksia, koska hän ei taitanut suomea. Säätyläisiäkin Pyhäjärven kappelissa oli

vähän. "Aviomies oli ongelma sinänsä", *Hannes Mustakallio* toteaa suorasukaisesti: "Tämähän oli harvinaisen yllättävä mies, vilkas ja välitön, täynnä aloitteita, toisinaan aivan mahdottomia. Olipa Lauran tottuminen häneen helppoa tai vaikeaa, yksitoikkoiseksi ei elämä ainakaan tullut." (s. 56)

Hannes Mustakallio lainaa Pyhäjärvellä eläneiden aikalaisten kertomuksia Laurasta: "Rouva oli sellainen hiljaisempityylinen. Näytti muuten olevan yhenmielinen, toen päältä sanan harjoituksesa."

Seuraavana kesänä (1839) Henrik määrättiin apupapiksi Sieviin, jota seurasivat nopeassa tahdissa muut keskipohjalaiset seurakunnat Rautio, Perho ja vuodesta 1842 lähtien uudelleen Pyhäjärvi. Ensimmäinen lapsi - Gustaf eli Kusti - syntyi Sievissä jo joulukuussa 1839, toinen - Lars - Sievissä maaliskuussa 1841. Ensimmäinen tytär - Maria eli Maiju - syntyi tästä runsaan vuoden päästä eli heinäkuussa 1842 Perhossa ja kolmas poika - Henrik (Heikku) - vajaan kahden vuoden kuluttua eli huhtikuussa 1844 Pyhäjärvellä. Pyhäjärvellä syntyi vielä viides lapsi, helmikuussa 1846 maailmaan tullut Johannes.

Laura sai nuorena vaimona Marie-sisareltaan tukea kahden ensimmäisen poikansa synnytyksessä. Myös Janne-veli piti yhteyttä sisareensa ja antoi hänelle neuvoja. Muuten Lauralla oli kotona aika yksinäistä Henrikin joutuessa olemaan paljon poissa kotoa. Musisointi ja mieliharrastus kehrääminen lievittivät nuoren äidin yksinäisyyttä. Oma äiti - Eva Stenbäck - kuoli marraskuussa 1840, kaksi ja puoli vuotta miehensä jälkeen.

Lauran soitin oli tässä kuvatus kaltainen taffelipiano. Siinä kielet ovat vaaka-asennossa ja koskettimistoon nähden poikittain. Samanlainen soitin löytyy mm. Jean Sibeliuksen syntymäkotimuseosta Hämeenlinnassa.

Musisointi oli Schwartzbergien perheessä tavallista. Laura-äidin piano oli ahkerassa käytössä. Toisin kuin joidenkuiden muiden heränneiden piirissä Schwartzbergit eivät tuominneet soittokonetta ja sen käyttämistä "maailmallisuudeksi". Näinkin olisi voinut käydä. Laura-äiti kokosi lapset ympärilleen laulamaan pianon säestyksellä. Lapset taas muistelivat, että kotona veisattiin usein *Sionin virsiä*, laulukirjaa ja virsikirjaa. Molemmilla vanhemmilla oli tarkka korva ja kaunis lauluääni. He oppivat helposti laulamaan nuotilleen. *Hannes Mustakallio* kuvaa Lauran musikaalisuutta (s. 74):

Perheen äiti oli lapsuudesta saakka saanut kehittää näitä taipumuksiaan. Soitto- ja laulutaitoa hän omassa kodissaan jatkuvasti viljeli, siitä huolimatta, että perheen kasvaessa äidin työ lisääntyi ja tuona aikana muutenkin oli emännillä moninaisemmat työt kuin nykyään. Päivän vaivojen ja harmien keskellä oli vapauttavaa istuutua hetkeksi pianon ääreen soittamaan ja laulamaan. Lapsille periytyi laulutaito, jota kotona lähinnä äidin ohjaamana kehitettiin.

Lauran ja Henrikin viimeisen yhteisen vaiheen muodosti Henrikin toiminta Säräisniemen kappalaisena Kainuussa vuosina 1848 – 1857. Henrik muutti Säräisniemelle, joka oli Paltamon kappeliseurakunta, vappuna 1848. Yhdeksän Säräisniemellä vietetyn vuoden aikana Henrikin ja Lauran perheeseen syntyi viiden aiemmin syntyneen lapsen lisäksi toiset viisi lasta, kolme poikaa ja kaksi tytärtä, eli yksi lapsi tiheämmin kuin kahden vuoden keskimääräisin välein. Kaikkiaan Laura synnytti kymmenen pienokaista.

Ensimmäinen Säräisniemellä syntynyt oli Jakob eli Jaakko, joka sittemmin päätyi Henrikille ja Lauralle hyvin merkityksellisen Pyhäjärven kirkkoherraksi. Jaakon syntymän aikoihin Lauran tukena oli taas Lotta-sisar, joka oli jäänyt nuorena leskeksi. Seuraava oli äidin kaima Laura, joka kuoli kuitenkin puolen vuoden ikäisenä. Sitten seurasivat Karl eli Kalle, joka ainoana poikana päätyi täysin maalliseen ammattiin eli asemapäälliköksi, Johanna eli Hanna – sittemmin Riihikallio – , joka oli kolmas tytär, ja Josef eli Jooseppi. Jooseppi syntyi heinäkuussa 1857.

Kun Henrikillä oli huolehdittavanaan noin 2 300 hengen seurakunta, Laura-ruustinnan alaisuudessa oli pappilan naispuolinen työvoima, jota esimerkiksi vuonna 1851 tiedetään olleen neljä piikaa. Laura olikin toimielias emäntä, niin kuin *Hannes Mustakallio* toteaa (s. 110). Pappilassa harjoitettiin ajan tavan mukaan sekä maanviljelystä että karjanhoitoa. Huutokaupassa 1858 myytiin kuusi lehmää, härkä, kaksi hiehoa ja kolme vasikkaa sekä myöhemmin 11 lammasta. Naispalvelijoiden puhdetöitä olivat navettatöiden ja taloustöiden ohella karstaaminen, kutominen ja ompeleminen. Jotakin Lauran suhteesta palvelijoihinsa kertoi ohje, jonka hän sittemmin antoi vastikään avioituneelle Maria-tyttärelleen: "Sinun ei pidä olla kitsas ja pitää huonoa ruokaa väellesi – ette te sen vuoksi tule köyhemmiksi."

Työvoimaa tarvittiin tavallista enemmän, koska erämaaseurakunnan pappila palveli myös matkustavaisten kestikievarina. Yksi palvelijoista oli poikien huoltajana Kajaanin koulukortteerissa. Sittemmin myös Säräisniemen kirkkoherran Johannes Jaakko Mustakallion – Henrikin ja Lauran pojanpojan – perheellä oli koulukortteeri Kajaanissa.

Lapset ovat muistelleet, että Laura-äiti oli kurinpidossa Henrik-isää lempeämpi. Yksi lapsista kuvaili, ettei hän muistanut äidin koskaan kurittaneen lapsia. Johannes-poika taas muisti sanoneensa isälle, joka oli antamassa hänelle kuritusta jostakin rikkeestä: "Anna mamman antaa." Isä oli silloin heti ojentanut vitsat äidille, "eikä se koskenut hetikään niin kovasti kuin isän kädestä". Myöhemmin poika muisti aina pyytää: "Anna mamman antaa."

Pappilan lasten ensi opetus tuli nimenomaan äidiltä. Nuorin pojista eli Jooseppi kertoi oppineensa aakkoset äidin rukin ääressä. Äiti nousi aamulla jo neljän aikaan kehräämään ja lauleli rukin hyrrätessä virsiä, *Sionia* ja laulukirjaa. Äiti opetti lapsiaan myös laulamaan. Varsinaiseen opiskeluun perehdyttiin tämän jälkeen jonkun omaisen – esimerkiksi Lauran veljen Johan Mikael Stenbäckin eli Janne-enon – tai heränneen papin kodissa.

Schwartzbergit kuuluivat siihen sukupolveen, joka antoi opetusta oppikoulussa ainoastaan pojille. Tyttöjen kasvatusta tähtäsi luku- ja kirjoitustaidon lisäksi käytännölliseen kodinhoitajan tehtävään. Heränneet vastustivat periaatteellisesti tyttöjen lähettämistä ”muodin mukaisiin” tyttökouluihin. *Hannes Mustakallio* toteaa (s. 114), että Stenbäckien sisaruspiirissä vastustettiin poikien liian varhaista koulunkäyntiä ja tyttöjen koulutusta kokonaan, koska ”oli havaittu siitä koituvan vahinkoa lasten luonnolliselle kehitykselle”. Tästä herätyspiirien näkemyksestä piti kiinni erityisesti Lauran Lotta-sisar, ”moster Lotta”, joka huolehti Vaasassa Johanneksen kasvatuksesta ja koulutuksesta (s. 116 – 117) ja sittemmin päätyi asumaan Kuopion tuomiorovastin pappilaan. Lotta samoin kuin Lauran toinen eli Marie-sisar, jotka olivat jääneet nuorina leskiksi, olivat välillä Säräisniemelläkin auttamassa. Heidät lapsineen luettiin perheeseen kuuluvaksi (s. 121). Ajalle oli luonteenomaista, että ainakin pappisperheisiin kuului usein myös naispuolisia sukulaisia.

Henrikin ja Lauran lapsista ainoastaan Maria, joka meni naimisiin Heinäveden kanttorin Matti Malkin kanssa, jäi ilman muodollista koulutusta. Toinen aikuiseksi elänyt tytär Hanna (Riihikallio) sitä vastoin valmistui miehensä tavoin seminaarista kansakoulunopettajaksi.

Kun Jooseppi-poika muisteli äitiään kasvattajana, hän kirjoitti: ”Syvimmät jäljet jätti sydämeeni - - äitini hurskaus, ahkeruus ja palvelevaisuus.” (s. 115). Jooseppia äiti oli varoittanut myös erilaisten sivupuuhien, kuten sanomalehtiin kirjoittamisen, harrastamisesta, toisin sanoen osallistumisesta yhteiskunnalliseen tai poliittiseen elämään. Joosepin serkku Lauri Kivekäs, entinen Stenbäck, oli nimittäin ajan tunnetuin ylioppilaspoliitikko. Lasten menestys maallisissa asioissa teki hyvää äidin sydämelle, mutta parasta oli hengellinen siunaus.

Henrik Schwartzberg kuoli Säräisniemellä 18. marraskuuta 1857 yhdeksän vuotta säräisniemeläisiä palveltuaan, vain 46 vuoden ikäisenä. Henrikiä jäivät suremaan 41-vuotias Laura ja yhdeksän lasta, joista vanhin eli Gustaf täytti kohta 18 vuotta ja nuorin eli Jooseppi oli isän kuolinpäivänä vain neljän kuukauden ikäinen.

93¹

Kärraste Bror!

I min dälighet förföker jag skrifa till dig om
 debars bestyrt som vill slaga mig slag och rätt-
 Huru skolan är nu för Herrorn till grafvorn, jag
 förhåller alltid att begrafningens skulle bli förord så gos-
 Janna kommas Herr eller före Gud men ja du kan icke
 bli det ja ej Herrn vet när. Alla jager bara att mig att det
 Gonne bestyrarna. Om du ras ingalunda har tid till Herrn. Det
 ja skrifa nu vad attas första hvad du tycker kostar jag
 nu skrifa för någon som skulle skrifa Gudningar. Men
 om så är det ja blott och mycket mycket har varit för-
 ändrat sig. Att Herrn börjar vad och till oss för oss Han
 förs i grafvorn heller. Jag behöfver ej jager heller att lit-
 vet att för mig som en od sagis borden. men Herrorn ryd-
 ju mig dessa. Hälpa alla och var själv med tillgod af den

Sylvor Laurén.

Jönköpings den 3 Decemb. 1857

Laura Schwartzbergin kirje Johan Mikael Stenbäckille
3.12.1857.

Henrikin kuoleman jälkeen Laura Schwartzberg kirjoitti "huonoudessaan" 3. joulukuuta 1857 Janne-veljelleen Paavolaan. Huolenaiheena olivat hautajaisjärjestelyt. Henrik Schwartzbergin ruumiinsiunaus oli Säräisniemen kirkossa 16.12.1857. Janne-lanko saapui Paavolasta pitämään ruumissaaran.

Laura Schwartzberg ilmaisi tunteensa Henrikin kuoleman jälkeen toteamalla: "En tarvinne sanoakaan, että elämä on minulle sietämätön taakka. Mutta Herra auttakoon minua viheliäistä." Kuitenkin hän myöhemmin kirjoitti Jaakko-poikansa, oman isoisäni isän morsiamelle Emmi Gummerukselle: "Kunpa te tulisitte yhtä onnellisiksi kuin minä olin, ja minä toivon ja rukoilen Jumalaa, että Jaakko tulisi isänsä kaltaiseksi, silloin sinä tulet varmasti onnelliseksi, sillä ne 19 vuotta, jotka me olimme yhdessä, kuluivat minulta niin onnellisesti ja nopeasti, että niiden muisto on kuin suloinen uni."

Lasten kouluttaminen oli alkanut, kun Henrik-isä oli vuonna 1850 vienyt vanhimmat poikansa Kajaanin ala-alkeiskouluun, jota he kävivät kolme vuotta. Lars-pojan isä aikoi lähettää käytännölliselle alalle eli nahkurin oppiin, mutta pani hänetkin kouluun ensin Kajaaniin ja sitten Ouluun, missä Heikku jo opiskeli. Johannes puolestaan oli isän kuollessa Vaasan yläalkeiskoulussa, jonka rehtorina oli Lars Stenbäck, hänen enonsa.

Kysymyksessä lasten kouluttamisesta Lauran ja Henrikin toiveet kävivät jossakin määrin toisiaan vastaan isän edustaessa käytännöllisempää ajattelutapaa. Äiti-Laura taas edusti sekä isänsä että äitinsä (Gummerusten) kautta vanhaa pappis- ja sivistyneistöä. Koulutuskysymyksessä voidaan siis nähdä kahden suvun erilaista asennoitumista. Henrik piti alkuperäisen päätöksensä vanhimman pojan eli Kustin suhteen, joka kouluttautui yksityisesti lukkariksi.

+ + +

Laura oli siis jäänyt leskeksi 41-vuotiaana yhdeksän lapsensa kanssa. Perhe jäi vielä asumaan Säräisniemen pappilaan, mutta sitä kohtasi paha onnettomuus, kun tulipalo tuhosi pappilan maaliskuussa 1859. Samalla perhe menetti miltei koko omaisuutensa. Lauran perintöpiano oli onneksi ehditty myydä kauppias Durchmanille Raaheen. Sukulaiset, ennen muita Lauran veli, Paavolan kappalainen Janne Stenbäck, heränneet ystävät ja tuntemattomatkin eri puolilta maata tulivat perheen avuksi lähettämällä rahaa ja vaatteita. Seurakunta vuokrasi perheelle asunnon jäljellä olevien armovuosien ajaksi.

Vuonna 1861 Laura lapsineen muutti Pyhäjärvelle, joka esitti siis vielä uuden osan perheen historiassa. Ystävien tuella sinne nousi kesällä 1862 oma koti, jota sanottiin "Salon mökiksi" ja josta tuli samalla heränneiden kirkkokortteeri. Paikalliset heränneet osoittivat suurta rakkautta Lauralle ja hänen perheelleen. Lapset kävivät koulunsa loppuun ja valmistuivat ammatteihinsa, viisi poikaa siis papiksi, nuorimpana Jooseppi, jota veljet olivat suunnitelleet ikään kuin isän toiveiden mukaisesti nahkuriksi.

Lapsista vanhin eli Kusti meni myös ensimmäisenä eli vuonna 1864 naimisiin. Hän toimi kanttorina Haapajärvellä. Seuraavana vuonna toinen eli Lars-poika kuoli naimattomana apupappina Pulkkilassa. Seuraavaksi avioitui vuonna 1870 järjestyksessä viides lapsi eli Johannes, joka päätyi Kuopion tuomiorovastiksi. Häntä seurasivat 1872 Maria, josta tuli Heinäveden kanttorin Matti Malkin puoliso, 1874 Jaakko, joka toimi viimeksi Pyhäjärven kirkkoherrana, ja 1875 Henrik (Heikku), joka päätyi Sotkamon kirkkoherraksi.

Lasten lähdettyä omille teilleen Laura päätti vuonna 1876 jättää Salon mökin ja muuttaa Hanna-tyttärensä luokse Kaaville. Siellä hän pääsi tekemisiin sekä säätyläisten että varsinaisen kansan kanssa. Laura ehti todistaa vielä, että Hanna avioitui 1880 ja hänestä tuli Riihikallio ja että Kallekin meni naimisiin maaliskuussa 1885. Kaavilta Laura teki vielä matkoja rakkaille seuduilleen Pyhäjärvelle ja Vöyrille, missä hän kävi vuonna 1883.

Ennen joulua 1885 Laura suunnitteli matkaa Heinävedelle, missä Maria-tytär eli Maiju perheineen eli, ja sieltä Helsinkiin nuorimman poikansa Joosepin häihin. Jaakko-poika tuli kuitenkin odottamatta noutamaan häntä Vieremälle. Jaakko oli nimittäin tullut lisalmen kappalaiseksi, joka asui Vieremällä. Matkan varrelta Laura valitteli väsymystään Maijulle lähettämässään kirjeessä. Vieremälle saavuttuaan Laura kohta sairastui keuhkokuumeeseen ja kuoli siellä jouluaattona 1885. Hän oli saavuttanut 69 vuoden iän.

Voi olettaa, että Laura oli leskeksi jäätyään paljon yhteyksissä lapsiinsa ja heidän perheisiinsä. Lauraa ei haudattu Säräisniemelle Henrikin viereen vaan lisalmen hautausmaalle, jota nyt sanotaan vanhaksi hautausmaaksi. Siellä on yhä edelleen

nähtävissä yksinkertainen rautaristi, jossa nimenä on Laura Katarina Schwartzberg (22.2.1816 - 24.12.1885) ja raamatunkohtana Ilm. 7: 14. Raamatunkohta kuuluu nykykäännöksen mukaan: "Nämä ovat päässeet suuresta ahdingosta. He ovat pesseet vaatteensa ja valkaisseet ne Karitsan veressä."

Siitä, miten Lauran hauta kuin ihmeen kaupalla pelastui jälkipolville, kertoo kohta Marja Heimonen. Sukuseuramme ensimmäisiin tehtäviin on kuulunut ottaa haudasta huolehtiminen omalle vastuulleen.

Lauran hautaristi Iisalmeen vanhalla hautausmaalla